

גימנסיה בשכונת הבוכרים

סיפור מאת

בן-ציון יהושע

כל ירושלים דיברה על הבוכרים שעשו חיל והיו לעשירי העולם היהודי. הם בנו לעצמם 'תָּלִי' – ארמונות ומעונות קיץ מרווחים מרחיבי דעת ומאווררים, עם חצרות ובהם עצי שקד, חרוב, אגס, שקד ורימון ועצי סרק – ברוש, פלפלון, איקליפטוס. במרכז החצר בור מים גדול שהמרזבים בגגות אדומי הרעפים הזרימו לתוכם מי גשמים. משאבת יד עשויה ברזל מוצק ומראה לה כשל חתול שחור בלילה אפל. מניפים את זנב החתול ומפיו בוקע סילון מים חיים. מי שכוחו בזרועותיו שלשל חבל ודלי קשור בקצהו ושאב מים בששון.

"בוכרה היא ארץ זבת חלב ורובלים", אמרו יודעי דבר שהפרוטה אינה מצויה בכיסם, "הבוכרים התעשרו בזכות שווקי רוסיה, משם ייבאו אריגים, פרימוסים, נפט וריהוט יוקרתי ומשדות האוזבקים והטג'יקים ייצאו כותנה לרוסיה. כ'לופאק ברוסית ופאכ'טה בתג'יקית. הם גם ייבאו סחורות זולות מסין ומהודו ומכרו אותן במחיר מלא במרכז אסיה. כמה מהם הקימו מנפטות כותנה, בתי חרושת לשמן ולסבון, קנו פקעות של משי וארגו אריגי משי משובחים בשלל צבעים, חיפשו נפט והקימו מכרות פחם. שלוש מהפירות הגדולות היו בבעלות החברות של משפחות דוידוף, ועדיאייב, פותיליחוף ומשפחות רבות אחרות. הכספים הרבים שהזרימו לבנייתה של שכונת רחובות הבוכרים והתרומות שתורמו למשולחים שהגיעו מירושלים העידו על עושרם הרב של הבוכרים.

נוריאל נשבע כי במו עיניו ראה בביתו של הגביר מירזיוב תיבות של תפוחי-זהב מיפן, מלאים מטבעות זהב: טאלר של מריה תרזה, ליד קרונה זהב עם דיוקנו של הקיסר פרנץ יוזף, המוכר כקיר"ה, ותיבה מלאה מטבעות בנות חמישה רובלים זהב עם דיוקנו המזוקן של ניקולאי השני, ולצידם מטילי זהב סדורים נדבכים נדבכים כלבנים בבניין מפואר, חתומים בחותם של 'בנק אוף אינגלנד' במשקל של אונקיה כל אחד. בכספם הרב הם בנו את שכונת רחובות – שכונה לתפארת שבה מצאו מרגוע בחום הכבד של מדבריות מרכז אסיה. הם בנו הרבה יותר בתי כנסת מן הנדרש, כי מי שמכבד את עצמו אין כף רגלו דורכת בבית-כנסת של המתחרים שלו. הם בנו בתי הקדש לעניי העדה ובתי יתומים ותלמודי תורה וישיבות, ארמון למשיח צדקנו ותלו שלטי שיש שעליהם נחרט: "לא יימכר ולא יגאל עד בוא גואל" והם לא ידעו שמי מצאצאי צאצאיהם תיקצר רוחו מלהמתין לביאת הגואל וזה ילך ויפר את צוואת סבא רבא שלו, יהרוס בתי מידות מפוארים וישחית את פני ירושלים בבתי כיעור ואוכלוסייה חדשה, שצר לה המקום במאה שערים, תמצא מנוח לכף רגליה בשכונת אבותיהם. הם סללו כבישים ומדרכות רחבים בתכנון של אדריכלים גרמניים ואיטלקים, שהבולט בהם קונרד שיק, שהיה אהוב על יהודים וערלים כאחד, שדרות עצי

איקליפטוס עשירי עלווה, שוק מפואר וחנויות מכולת על כל צעד ושעל, חמאם לווהט ואפילו גימנסיה עברית כבת תחרות לגימנסיה 'הרצליה' בעיר החול והחולין שעל שפת הים התיכון.

בעוד שתושביה של ירושלים חיים על 'חלוקה' – הבוכרים העשירים חיו חיי מלכים – אכלו ושתו וגידלו כרס כהר תבור, שהצביע על מעמדם ועושרם. גם עניי העדה לא קופחו. הם אכלו לשובע בכל סעודות המצווה, "ישיבה", שערכו הבוכרים לזכר אבותיהם ואבות אבותיהם בכל אחד מערבי השבוע למעט שישי ושבת. נוריאל שנפשו יצאה לעסקים גדולים לא הבין את סדרי העדיפות של הבוכרים, המסוגלים לשנות בממונם את פניה של ארץ ישראל בבנייה ובתעשייה, אבל כל כספם קודש ל'ישיבות' זיכרון לאבות המשפחה שירדו לבור קבר לפני עשרות שנים. לא חלף ערב מבלי ששרו פרקי 'זוהר' במנגינות עתיקות יומין ואכלו פרוסות בשר קר 'יאכני', פלוב – אורז שמנוני רבוד בשר וטבול באליית כבשים, 'זיִרה', צמוקים וגזר, 'מיי ביריון', דגי יפו מטוגנים בשמן עמוק וטבולים במי שום, צ'אלפאק – ריקים מטוגנים וטבולים במי פטרוסיליה ושום, דושפירה, בצקונים ממולאים בבשר. בקבוקי ערק התרוקנו בזה אחר זה וכוסות הורמו לנשמת הנפטרים שכללו את כל הסבים והסבתות מדורי דורות. 'קאיונו', נשות חיל שידן בכול והן גם טבחיות מיומנות, בישלו בדודי נחושת גדולים מצופים בבדיל כמויות שיכלו להשביע שכונה שלימה. שקי אורז, טלאים, פירות וירקות. מרוב מצוות זיכרון היו עשירי העדה כרסתנים והתנהלו בכבדות עקב בצד אגודל. סעודות המצווה כמעט בכל ימות השבוע, בתי-כנסת מפוארים ומאוררים, בתי הקדש לעניים, חלקות קבורה על הר הזיתים, תלמודי תורה ובתי יתומים ומוסדות צדקה וחסד, מבני ציבור מפוארים ומעון מפואר למשיח צדקנו, עד שארגזי מטבעות הזהב ושקי מטבעות הכסף שלהם הלכו והצטמקו. הלכו והתרוקנו. חלוצי ההתיישבות בארץ ישראל, ובראשם יצחק בן-צבי תושב השכונה, אמרו להם כי באותו ממון שנשפך כמים יכלו לבנות את ארץ ישראל המורחבת, להקים נמלים עמוקי מים לספינות קיטור, מפעלי תעשייה שבהם יופקו שמן כתית מרובות עצי זית ותעשיית סבון כשרה למהדרין בעיני יהודים ומוסלמים כאחד, שאפילו הנְּלוֹסִים, צאצאי שכם בן חמור, לא יוכלו להתחרות בהם. בכספם הרב יכלו לרכוש פרדסים מזרחה מיפו עיר תפוחי הזהב ולשגר את תפוחי הזהב של 'פּו' אל ארצות הקור, ואף לגדל מקשות של אבטיחים גליליים אדומים כדם שנחלי סוכר נשפכים מהם כנהרות גן עדן. פלחים יכלו לגדל למענם שדות דגן בעמק יזרעאל ובעמק הירדן ולרעות למענם עדרי צאן ובקר במורדות הכרמל, התבור והגלבוע. מי שבא למות בארץ ישראל ולא לחיות בה, אל יתפלא שעם ישראל חי על חשבוננו. ככל שבטנם הלכה וטפחה מרוב סעודות מצווה, הונם הלך והצטמק כדי כך שהשקים היו לשקיות וארגזי תפוחי הזהב המלאים מטבעות זהב הצטמקו לקופסות צדקה. נוריאל, למרות גילו הצעיר, דיבר בשפתם ורכש את אמונם. הוא תיווך באדמות שקנה בעבורם. כל חלקה נמדדה לפי טווח זריקת אבן שיידה מידה אבנים מקצועי. משלא הגיע

מיידה האבנים המקצועי הציע נוריאל לבעל הקרקע את שירותיו בחצי חינם. מוכר הקרקע ראה לפניו נער יהודי צנום, שספק אם השליך אבן הרחק מכפות רגליו. עד מהרה גילה בעל הקרקע את טעות חייו כשגילה שבתוך 'דוד' הנער הצנום מסתתר גולית הפלשתי, שרירי וחזק, שדמה למטיל דיסקוס יווני קדום. נוריאל סובב את זרועו ככנף טחנת רוח, פעם פעמיים ושלוש, ורק אז שיחרר את האבן שנישאה מעלה מעלה. ובקשת גדולה נחתה הרחק עד שכמעט הכפילה את שטח האדמה הנרכשת. פניו של מוכר הקרקע התכרכמו. 'ואללה הדא שיטאן', באלוהים שזה שטן, אמר. הוא ניסה לסגת מן העסקה בתירוצים שונים ומשונים וביקש שלא לראות בעסקאות הבאות את הצעיר המעמיד פני תם. בעבור עבודתו הנאה העניק הגביר מירזיוב לנוריאל טאלר אחד מבהיק של מריה תרזה וקרונה אחת מבהיקה של פרנץ יוזף, שניהם עשויים זהב טהור.

היו שנשאו צרה צעירה על העגונה המתבגרת שהותירו בבוכרה. מבוקשת במיוחד הייתה ספרדייה צעירה, כחולת עין וזהובת שיער, עורה צח כשלג ששמש ירושלמית לא שזפה אותה. נוריאל שידך לאותם עשירים את היפות שבבנות ספרד. הוא הופיע בבית הורי הנערה בחליפה אירופית לבנה, תרבוש אדום שציציות שחורות מתנפפות מאחוריו, נעלי עור לבנות מצוחצחות למשעי ושפם שכל בן המזרח היה מתהדר בו ובחודיו המורמים אל-על, כזנבות שני עכברים ובידו הימנית מקל בעל ראש כסף מעוטר. מאחוריו נגרר נער שליחיות במדים ובידיו סלסילת פירות עסיסיים ומלפפונים צעירים וקשיחים, בקבוק יין אדום של רוטל ובקבוק של חצי רוטל ערק זחלאווי. הופעתו המרשימה העידה בו כי כיסיו מלאים. הוא ישב עם הורי הבתולה ושלף מן השרוול סיפורים משעשעים, מתוקים מדבש, ואגדות מופלאות על עושר דמיוני ועל גברים אצילי נפש, המיטיבים עם האישה והוריה. כיד הדמיון הטובה עליו סיפר להורי הנערה על בוכרי צעיר ורענן, עשיר כקורח המבקש את יד בתם. הוא איש טוב לב, רחמן ומיטיב, ולו ארגזים ושקים מלאי מטבעות זהב. ההורים העניים, שהתקשו לפרנס את משפחתם, היו בטוחים שבתם תגיע לארץ זבת חלב ודבש וחייה יהיו סוגים בשושנים, בעל אוהב ונדיב והכסף יזרום בין אצבעותיה כחול אשר על שפת הים. גם ההורים לא יידעו עוד מחסור ויחיו שנים של שובע וכבוד במוהר שיקבלו בעבור בתוליה של בתם. הוא השקה את אבי הנערה בשליש כוס ערק ושני שלישים מים קרים שיצק מכד החרס, עד שקיבל 'חלב ציפורים' דמוי חלב. הוא צירף למשקה גם מלפפון קלוף, צעיר וזקוף, שעליו זרה מלח גס. ריח המלפפון במלח כריח השדה וריח ערק אניס, כריח המשקה השקוף הזה בעיירה זחלא שבלבנון, נסך שכרון חושים והעולם נראה יפה וטהור כאור שבעת הימים. כוסית נשקה לכוסית ועד מהרה פצחו הורי הנערה בשירי חתונה בלאדינו. נוריאל נתן גם הוא את קולו בשיר, תוך שהוא מקיש באצבעותיו הזריזות על 'דרבוקה' עשויה חרס ועליה מתוח עור תיש ועל 'דוירה' בוכרית דמוית כברה, עמוסה עיגולי מתכת מצלצלים. אט אט כל בנות החצר הקיפו את הטרובדור נוריאל בעיניים

נוצצות גם הכלה המיועדת התקרבה אל השולחן ונעצה בנוריאל עיניים חושקות. הכול בטוחים היו שהחתן המיועד הוא נוריאל עצמו או לפחות עלם חמודות כצלמו וכדמותו. נוריאל צעיר, חטוב ובעל תווים כובשים, גלגל את זנבות שפמו וחיך מאוזן לאוזן וגומות חן שלו מרקדות על לחייו ועיניו בורקות. כטוב לכו של אבי הנערה במשקה כבר לא הבחין בין בוכרי עשיר לבין נוריאל הטוב והמטיב. נוריאל תקע את כף ידו הגמלונית בכף ידו של אבי הנערה והותיר בידו טאלר זהב טהור של מריה תרזה – מקדמה על חשבון המוהר הצפוי לו. מי שלא ראה עיניים נוצצות של אב ספרדי מבושם ואביון עם טאלר זהב בידו לא ראה מחזה מעורר רחמים מימיו.

'אל תאמרו בגת, אל תבשרו בחוצות אשקלון, ולבטח לא בירושלים על השידוך המופלא הזה, דרש נוריאל מהורי הכלה המיועדת, והוסיף: 'ראו גם ראו, ירושלים ידועה בהולכי רכיל הנהנים להביא דיבתם רעה ולהרוס כל חלקה טובה. ה'עפרית', השדים שרגליהם רגלי תרנגול, משאירים עקבות עם שחר. ה'לוס די אבאשו', אלה שמתחת לאדמה, שדים רעים אלה מקשיבים לשיג ושיח שלכם, ואז הבת נשארת בבתוליה והחתן מתעופף אל נערת חמד אחרת ואתם נשארים חסרי כול עם בת שעבר זמנה. ראו הוזהרתם! ההורים חתמו פיהם ולא התירו לכלה המיועדת לפצות פה.

החופה נערכה כדת וכדין בחצר הבית, שריצפתו כוסתה בשטיחים טורקמניים ובפרוכות 'סוזני', רקמת מחט, בשלל צבעים. האוכל כיד המלך ואפילו כלבי הרחוב המשוטטים יצאו שבעים כאותו ירושלמי משכבר הימים, לימים חותנו של ר' עקיבא, שזכה לכינוי 'פֶּלְפֶּא שְׁבוּעַ'. בליל החופה מצאה הכלה האומללה במיטתה כרסתן מקריח, ששערות ראשו נדדו לגב, לידיים, לרגליים ולחזה ושיוו לו מראה של הר שעיר. הכלה דיברה לאדינו והוא ענה לה בוכרית. הוא גער בה והיא לא הבינה על מה ולמה. אומרים כי הכלה הצעירה פגשה עד מהרה את צרתה, שחרפה וגידפה אותה בכל שעות היום והלילה והיא וילדיה המבוגרים ממנה הפכו את הצעירה הספרדייה לשפחה חרופה שעשתה בעבודות הבית מבוקר ועד ערב ובלילה חיממה את יצועו של האיש שיצרו לא ידעו שובעה.

נוריאל גבה את חובו ביד רמה ומי שניסה להערים עליו ולהשתמט מתשלום דמי שידוך מצא שהכלה המיועדת נעלמה ממש ערב החתונה. באישון לילה הועברה הכלה המיועדת בעגלה לדירת מסתור בבית ידידים בקולוניה 'מוצא', שבמבואות ירושלים. החוגגים הרבים אכלו ושתו והחתן המיועד חיכה עד בוש וראה את הקהל טורף את ממונו ועוד מפריחים עשן סיגריות של בעל הבית באוויר ומברכים: 'ברוך שורף ממונו בידו'. המנגנים עברו עד מהרה מריקודי 'יוֹרִים יוֹרִים' טורקיים למנגינות 'תשעה באב' ו'איכה ישבה בדד', עד שבעל השמחה אבל וחפוי ראש זרק למנגנים כמה מטבעות וגירש אותם מעל פניו. שליחיו של החתן המיועד התחננו בפני נוריאל השדכן להחזיר את הכלה המיועדת, אך הוא שב והעלה את המחיר בכל פעם שחזרו שליחיו של החתן המיועד. "מסרו לקמצן כי ככל שתשמן התרנגולת כך תהיה צרה החלחולת". רק לאחר שקיבל את מלוא שכרו ועוד פיצוי נאות על

עוגמת הנפש, הוחזרה הכלה המיועדת לבית בעלה באיחור של יממה והחופה נערכה במעמד מניין. ודי ביזיון וקצף.